కురంగేశ్వర వర్తకచరిత్రము.

ఇది

"షేక్స్పియర్" అను మహాకవియొక్క

"మెర్ చెంటు ఆఫ్ వెనీస్" అను నాటకకథ ననుసరించి

కందుకూరి-వీరేశలింగముచే

రచియింపఁబడియె.

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము,

రాజమహేంద్రవరము.

1949.

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దూరు

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము

1 అపూర్వబ్రహ్మచర్య ప్రహసనము

2 విచిత్రవివాహ ప్రహసనము

3 మహాబధిర ప్రహసనము

4 పునస్స్మరణ ప్రహసనము

5 బలాత్కారగానవినోద ప్రహసనము

6 కలహప్రియా ప్రహసనము

7 మహామహోపాధ్యాయ ప్రహసనము

8 యోగనిద్రా ప్రహసనము

9 మహావంచక ప్రహసనము

10 అసహాయశూర ప్రహసనము

11 కలిపురుషశనైశ్చరవిలాసము

12 వేశ్యాప్రియా ప్రహసనము

13 కౌతుకవర్ధని

14 వినోదతరంగిణి

15 హాస్యసంజీవిని మొ॥భా॥

16 ,, రెం॥భా॥

17 ,, మూ॥భా॥

నాటకములు

రెండవ సంపుటము

1 బ్రాహ్మవివాహము

2 వ్యవహారధర్మబోధిని

3 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ (మూషకాసురవిజయము)

4 మహారణ్యపురాధిపత్యము

5 ప్రహ్లాదనాటకము

6 సత్యహరిశ్చంద్రనాటకము

7 దక్షిణగోగ్రహణము

8 వివేకదీపిక

భాషాంతరీకృతనాటకములు

మూడవ సంపుటము

1 చమత్కారరత్నావళి

2 రాగమంజరి

3 కల్యాణకల్పవల్లి

4 అభిజ్ఞానశాకుంతలము

5 రత్నావళి

6 మాళవికాగ్నిమిత్రము

7 ప్రబోధచంద్రోదయము

8 వెనీసువర్తకచరిత్రము

వచనప్రబంధములు

పద్యకావ్యములు

నాల్గవ సంపుటము

1 సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్రలు మొ॥భా॥

2 ,, రెం॥భా॥

3 రాజశేఖరచరిత్రము

4 శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

ఇది

"షేక్స్పియర్" అను మహాకవియొక్క

"మెర్ఛెంటు ఆఫ్ వెనీస్" అను నాటకకథ ననుసరించి

కందుకూరి-వీరేశలింగముచే

రచియింపఁబడియె.

5 వకూర్పు 500

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము,

రాజమహేంద్రవరము.

1949.

దీనివెల 4 అణాలు.

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

దుష్టబుద్ధి—ఒకబౌద్ధవర్తకుఁడు.

సత్యకీర్తి—ఒకహిందూవర్తకుఁడు.

మానసారుఁడు—సత్యకీర్తిమిత్రుఁడు.

వసుమతి—మానసారునిభార్య.

దృఢచిత్తుఁడు—మానసారుని చెలికాఁడు.

చతురిక—దృఢచిత్తునిభార్య; వసుమతిచెలికత్తె.

వాచాలుఁడు—ఒకన్యాయవాది.

సమయజ్ఞుఁడు—న్యాయవాది వేషము వేసికొన్న వసుమతి.

సుబుద్ధి—దుష్టబుద్ధియల్లుఁడు.

ఈచెప్పినవారుగాక రాజును, సభికులును మఱికొందరును వత్తురు.

స్థలములు:—

కురంగేశ్వరము—ఒకపట్టణము; ఇందు దుష్టబుద్ధి మొదలగువా రుండిరి.

నీలపల్లె—వసుమతియు, చతురికయు, ఉన్నయూరు.

కురంగేశ్వరవర్తక చరిత్రము.

కురంగేశ్వర*మను పట్టణమున దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధుఁ డొకఁడు కాపురముండెను. అతఁడు హిందూవర్తకుల కెక్కువవడ్డికి బదుళ్లిచ్చి, దానివలన గణనాతీతమయిన రొక్కమును గడించెను. ఆదుష్టబుద్ధి మిక్కిలి కఠినచిత్తుఁడుగనుక తానప్పిచ్చిన వారియొద్దనెల్ల కూరిమిగా ధనము రాఁబట్టుకొనుచుండెను. అందుచేత నాతనియందు సామాన్యముగా యోగ్యులయినవారికందఱికిని అనిష్టముగా నుండెను. వారిలోను ముఖ్యముగా సత్యకీర్తియను వర్తకున కాతనిపేరన్నఁ దలకంటగించును. బాలుఁడయిన యావర్తకుఁడు ఆపన్నులయియున్నవారికి ఋణములిచ్చి, వారియొద్ద నెప్పుడును వడ్డిపుచ్చుకొనువాఁడు కాఁడుగనుక, దుష్టబుద్ధికిని సత్యకీర్తియందు మహాకోపముండెను కాఁబట్టి లుబ్ధశిరోమణి యైన యాబౌద్ధునకును దానశీలుఁడయిన యాహిందువునకును గర్భశత్రుత్వము కలిగియుండెను. అంగడివీధిని దుష్టబుద్ధియొక్కపొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను, ఆతని నిర్దాక్షిణ్యమును, ధనాకర్షణమునకై చేయు నిర్బంధములను వేర్వేఱని మొగముముందఱనే సత్యకీర్తి యాతనిని దూషింపుచుండును. అప్పు డాబౌద్ధుఁ డాదూషణభాషణముల నెల్ల నోర్చుకొని మాఱుమాటాడక పయికి శాంతాత్ముని వలె నటించునుగాని, లోపల నేలాగున నైన పగఁదీర్చుకోవలెనని చింతించుచుండెను.

ఆకాలపువారిలోనెల్ల సత్యకీర్తి మిక్కిలిదయాళుఁడును, సంపన్నుఁడును, పరోపకారము చేయుటయందెప్పుడును విసుగు చెందనివాఁడును, అయియుండెను. వేయేల? పూర్వకాలపుహిందువులయందున్న సుగుణము లన్నియుమూర్తీభవించియాతనియందే నివాసముగానుండెను ఆపట్టణము

---

* దీనినే యిప్పుడు కోరంగియందురు.

నందుంచువారందఱును నాతనిమీఁద ప్రాణముగానేయుండిరి; కాని యా తనికి ప్రాణాధికుఁడయిన మిత్రుఁడు మానసారుఁడనువాఁడు. అతనికి పిత్రార్జితమయిన ధనము విశేషముగా లేకపోయినందున, తన స్వల్ప మయినయాదాయమునకు మించినవ్యయముచేయుచు కొలఁదికాలములో నించుమించుగా యావద్ధనమును వెచ్చ పెట్టెను. గొప్పవంశమునందు పుట్టి యావనవంతులయి యుండువారందఱును తక్కువరాఁబడిగలిగి యున్నప్పు డీప్రకారముగానే చేయుదురుగదా? మానసారునకు ధనము కావలసినప్పుడెల్లను, సత్యకీర్తి సాయము చేయుచుండును. వారి యిద్దఱి మైత్రియుఁ జూడ వారికి దేహము లేవేఱుగాని ప్రాణములొక్కటియే యయియున్నట్టు కనఁబడుచుండెను.

ఒకనాఁడు మానసారుఁడు సత్యకీర్తియొద్దకువచ్చి, తనకు ప్రాణ పదమయియున్న ధనవంతురాలగు కన్యనొక్కదానిని వివాహమగుట వలన మరల భాగ్యవంతుఁడను కావలెనన్న యిచ్ఛయున్నదనియు, కొంత కాలముక్రిందట కాలముచేసిన యామెతండ్రి పోవునప్పుడు కూఁతునకు విశేషవిత్తమునిచ్చిపోయెననియు, ఆమెతండ్రియొక్క జీవితకాలములోనే తానామెయింటికి వెళ్ళుచువచ్చినపుడు నోరుమెదల్పక చూపులచేతనే యామెతనమీఁదిమోహము బయలుపఱుచుచు వచ్చెననియు, చెప్పి అట్టి శ్రీమంతురాలిని వివాహమగుట పెండ్లికూఁతువారితో సరితూఁగఁజాలి నంతిస్థితి తనకిప్పుడు లేదుకాఁబట్టి మూఁడువేలరూపాయలను బదులిచ్చి యీవఱకుఁ జూపినయనుగ్రహములో దీనినిసహిత మొకదానినిగాఁ జేర్పవలెననియు, ప్రార్థించెను. ఆసమయమున మిత్రమనోరథమును ఈడే ర్చుటకుఁ జాలిన సొమ్ము సత్యకీర్తిచేతిలో సిద్ధముగా లేకపోయెను; తన బహుమూల్యవస్తువులతో నిండియున్న యోడలుకొన్ని శీఘ్రముగా రావలసి యున్నందున, ఆపట్టణములో కోటీశ్వరుఁడుగా నుండి లోకులకు వాడుకగా ఋణములిచ్చుచున్న దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁబోయి, ఓడలోని సరి

కుల తాకట్టుమీఁద బదులుచేసి తెచ్చి కోరినసొమ్మిచ్చెదనని చెప్పెను.

అప్పుడు సత్యకీర్తియు మానసారుఁడును గలిసి దుష్టబుద్ధియింటికిఁ బోయిరి. వారిలో సత్యకీర్తి దుష్టబుద్ధినిజూచి నీమనసువచ్చినంతవడ్డి నిర్ణయించుకొని మూఁడువేల రూపాయలు బదు లీయవలసిన దనియు, ఇప్పుడు సముద్రముమీఁదనున్న యోడలువచ్చినయుత్తరక్షణముననే వాని లోని సరకులనువిక్రయించి వడ్డితోఁగూడ లెక్కచూచి ఋణమంతయుఁ దీర్చివేసెదననియు, అడిగెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తనమనసులోఁ దానిట్లు చింతింపసాగెను. "ఈతనినొక్కసారి యేలాగునైనను నాచేతిలోఁ జిక్కించుకోఁ గలిగితినా, నాపూర్వ ద్వేషమంతయు నిస్సందేహముగా వడ్డితోడఁగూడఁ దీర్చుకొందును; మాబొద్దులపేరన్న నీతఁడసహ్యపడును; వడ్డినిపుచ్చుకొనకయే బదుళ్ళిచ్చి నాకు నష్టమును గలిగించును; నేను నాకష్టార్జితముమీఁద సంపాదించుకొన్న న్యాయమయిన ధనమునకు అధర్మవృద్ధియని పేరుపెట్టి నాధనమును నన్నును వర్తకుల ముందఱ నిందించుచుండును. ఇటువంటివానిని నేనిప్పుడు వదలిపెట్టితినా, మాజాతివారికందఱకునునపకారముచేసినవాఁడనగుదును." అని తనలోఁ దానేమోగొణుగుకొనుచు నడిగినమాటకాదుష్టబుద్ధి ప్రత్యుత్తరమీయక పోవుటజూచి, సొమ్ముకొఱకత్యాతురుఁడయి యున్నవాఁడు కాఁబట్టి సత్యకీర్తి "ఓదుష్టబుద్ధీ! నేను నిన్నేమడిగితినో విన్నావా? నీవు సొమ్ము బదులిచ్చెదవా ? లేదా ?" అని మరల హెచ్చరించెను. అందుమీఁద "ఓయీ! సత్యకీర్తీ! నీవు నాధనమునుగూర్చియు నావ్యాపారమునుగూర్చియు వర్తకశాలలలో బహిరంగముగా ననేకపర్యాయములు నన్ను దూషించి యున్నావు. మాజాతివారి కెల్లను శాంతత సహజగుణము కాఁబట్టి, నీవెన్నియన్నను నేను వానికెల్లను సహించి యూరకుండుచు వచ్చినాను. అందుమీఁద నన్ను 'నాస్తికుఁడా' 'గొంతుకలు కోయుకుక్కా' యని కానిమాటలాడి, నాబట్టలమీఁద నుమ్మివేయుటయే

కాక, నన్ను కుక్కను తన్నినట్లు తన్నుసహితము తన్నితివి. అంత చేసియు మరల నిప్పుడు నాసాహాయ్యమునే యపేక్షించి నాయొద్దకు వచ్చి 'దుష్టబుద్ధీ? నాకు బదులిమ్మ'ని వేఁడుచున్నావు. కుక్కయొద్ద నెక్కడనైన ధనముండునా? కుక్క యెప్పుడైనను మూఁడువేల రూపాయ లిచ్చుట సాధ్యమగునా? నీకు నేనిప్పుడు వంగినమస్కారముచేసి, 'మహాప్రభూ! మీరు కడచిన బుధవారమునాఁడు నామీఁద నుమ్మివైచితిరి మఱియొకనాఁడు కుక్కయని సెలవిచ్చితిరి—మీరుచేసిన యీ మర్యాదలకొఱకా మీకునేను బదులీయవలసినది?' అనియడుగుచున్నాను." అని మాఱుచెప్పెను. "నేనిప్పుడుసహితము నిన్నావేరుననేపిలిచి, మరల నీమొగముమీఁద నుమ్మివైచి తన్నుసహితమును తన్నెదను. నేనడిగిన సొమ్మును బదులియ్యఁదలఁచుకొంటివేని, మిత్రునకిచ్చినట్లియ్యక శత్రువున కిచ్చినట్లిమ్ము. నేను మాట తప్పిపోయినయెడల, నిర్దాక్షిణ్యముతో నీ యిష్టమువచ్చిన దండుగను పుచ్చుకోవచ్చును." అని సత్యకీర్తి పలికెను. దానిమీఁద దుష్టబుద్ధి "నీవెంత యాగ్రహావేశమునొందియున్నవాఁడవో చూడు. నీవెట్టివాఁడవైనను నీతో మైత్రి చేసికొని, నీదయను సహితము పడయవలయునని నేనాశపడియున్నాను. కాఁబట్టి నీవు నాకుఁజేసిన యవమానమంతయు నేఁటితో మఱచిపోవుచున్నాను. నీయొద్ద గవ్వైనను వడ్డిపుచ్చుకొనక నీకుఁగావలసిన ధనమిచ్చి నీయక్కఱతీర్చి పంపెదను. నిమిషమోపిక పెట్టుము." అనిచెప్పెను. పయి కెంతో యనుగ్రహపూర్వకములుగానున్న యెప్పుడు నెదురుచూడని యీవినయవచనములకు సత్యకీర్తి యద్భుతపడుచుండఁగా, దుష్టబుద్ధి మఱింతకుత్రిమ వినయము నభినయించుచు, ఆయౌదార్యమునంతను సత్యకీర్తియొక్క యనుగ్రహ సంపాదనముకొఱకే చూపుచున్నట్లు నటించుచు, 'నీవుకోరిన రూపాయలను బదులిచ్చి దానిమీఁద వడ్డిగైకొన' నని మరలఁ జెప్పెను; కాని సత్యకీర్తి తనతోఁగూడ నొక న్యాయవాదియొద్దకు వచ్చి, ఆతని

సమయమున 'గడువునాటికి సొమ్మియ్యలేకపోయినపక్షమున నాశరీర ములో దుష్టబుద్ధి కోరినభాగమునుండి సేరుమాంసమును గోసి యియ్య గలవాఁడ'నని వేడుకకొఱకొక పత్రమునుమాత్రము వ్రాసి చేవ్రాలు చేసి యియ్యవలెనని కోరెను.

"నీవు కోరినది యింతేకదా? అంతటితో నీవిచ్ఛ తృప్తిపొందియుం డుము. నీ కోరికప్రకారము పత్రమునువ్రాసి చేవ్రాలు చేసియిచ్చి బౌద్ధునియందును గొంతభూతదయ కలదని యింతటినుండి యొప్పుకొనె దను" అని సత్యకీర్తిచెప్పెను. మానసారుఁడు తనకొఱకయి యిట్టిపత్రము మీఁద వ్రాలుచేయవలదని చెలికానిని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. గాని, సత్యకీర్తి యాతనిమాటలువినక 'పత్రములోని గడువురాకముందే యియ్యవలసినదానికంటెఁ బెక్కు మడుంగుల ధనముతో నా యోడలు తప్పకవచ్చి చేరునుగాన చేవ్రాలుచేయక మాన'నని పట ్టుపట్టెను. వారిప్రసంగమును వినుచున్న దుష్టబుద్ధి, "ఓహో! ఈహిందూమతస్థు లెంతసంశయాత్ములు! తమ మనసులో కపటముండును గనుక, ఎదుటి వారిమనసులోను నదేప్రకారముగా నుండుననుకొందురు. మానసారుఁడా! దయచేసి నాకీయొక్కమాటకు ప్రత్యుత్తరముచెప్పు. ఒకవేళ నతఁడు గడువునాఁటికి సొమ్ముచెల్లింపలేకపోవుననుకో—ఒడంబడిక ప్రకారము జరిగినయెడల నాకేమిలాభము కలుగును? ఒకమనుష్యుని దేహము నుండి నిర్బంధముగా తీసికొన్న సేరుమాంసము, సేరుమేకమాంసమంత వెలయైనను జేయదు. అంతప్రయోజనకరమును గాదు. అతని స్నేహ మును సంపాదించుకోవలెనని నేనీయుపకారమును జేయఁబూనుకొన్నాను. అతనికిష్టముండి యంగీకరించినను మంచిది; అంగీకరింపకపోయిన నంతకంటెను మంచిది" అనిపలికెను.

ఆబౌద్ధునియొక్క దుస్స్వభావమును పూర్తిగా నెఱిఁగినవాఁడు గనుక, అతఁడెన్నితీయని నమ్మికపుమాటలు చెప్పినను లోపల నాతనిని

విశ్వసింపక మానసారుఁడు తననిమిత్తమయి యటువంటి ఘోరమయిన యొడంబడిక కొప్పుకొని లేనియుపద్రవమును దెచ్చిపెట్టుకోవలదని పలు దెఱఁగుల మిత్రునకుబోధించెను. కానియాతఁడెంతమూరము చెప్పినను వినక, ఆబౌద్ధుఁ డట్టిపత్రమునుగోరుట పరియాచకమునకుఁగాని మఱి యొకందుకుఁగాదనుకొని, తుదకు సత్యకీర్తి బౌద్ధుఁడు కోరినప్రకార ముగా పత్రమువ్రాసియిచ్చి సొమ్ముపుచ్చుకొనెను.

మానసారుఁడు పెండ్లిచేసికొన యత్నించుచున్న ధనికురాలయిన యాకన్నియది కురంగేశ్వరమునకు సమీపముననుండు నీలపల్లెయను గ్రామము; ఆమె పేరు వసుమతి; ఆమెవిద్యాబుద్ధులయందును రూపగుణ సంపదలయందును నసమానురాలుగానుండెను. ముందు తనప్రాణముల మీఁదికి వచ్చుననియైన భయపడక సత్యకీర్తిమిత్రకార్యార్థమయి శత్రుని వేఁడుకొని తెచ్చి ధనసాహాయ్యము చేసినందున మానసారుఁడు సముచిత పరివార సహితుఁడయి మహావైభవముతో తరలివెళ్ళి, తన మిత్రుఁడైన దృఢచిత్తునితోడఁగూడ నీలపల్లెచేరెను మానసారుఁ డెల్లవిధములఁ దన కుఁ దగినవరుఁడుగాఁ గనఁబడినందున, వసుమతి నిమిషమయిన నాలస్య ముచేయక యాతని భర్తగాఁ బరిగ్రహింప సమ్మతించెను.

మానసారుఁడు తనస్థితి నించుకయు వసుమతికడదాఁచక, తాను విశేషవిత్తవంతుఁడను గాననియు, తాను సత్కులమునందుఁ బుట్టినందు వలనను తనపెద్దలు సుప్రసిద్ధులయినందువలనను గలిగిన యాధిక్యము తప్ప మఱియొక్క యాధిక్యమేమియుఁ దనయొద్ద లేదనియు, ధారాళ ముగా నొప్పుకొనెను. మగని భాగ్యమునకయి లేశమయిన నాశపడవల సిన యక్కఱ లేని యావసుమతి ఆతనియందుఁగల సుగుణసంపదను జూచియే కామించినదిగనుక, అందుమీఁదనామె శృంగారలజ్జలు కాన్పింప నమ్రతతో 'నేనే మీధనమును కాఁబోవుచున్నాను. కాఁబట్టి మీకా ధనమునందాసకంటె ఈప్రాణధనమునందే యెక్కువగౌరవముండునేని, నేనే

పదివేలయంతలు అమూల్యమయిన దానినిగాను సహస్రగుణములఁ దద్ధనాధికురాలనుగాను, కాఁజాలుదునని తలఁచుచున్నాను' అని చెప్పి, ఆత్మప్రశంస యర్హము కాకపోవుట చింతించి చమత్కారముగా "నే నధికవిద్యావంతురాలను బుద్ధిమంతురాలను ప్రపంచానుభవమహితురాలను గాకపోయినను మీవలన నీతి నేర్చుకోఁదగినంత వయస్సు ముదిరినదానను గాను కాఁబట్టి నా ముగ్ధహృదయమును మీయధీనము చేసి సమస్తకార్యములయందును దానిని మీయాజ్ఞానుసారముగా నడపింపఁగల" నని పలికి మరల మానసారునివంకఁ జూచి "ప్రాణనాయకా! నన్నును నా సొత్తునుఁ గూడ మీకు సమర్పించి, అన్నిటిని మీవానినిగాఁ జేయుచున్నాను. నిన్నటిఁ దనుకను ఈదివ్యభవనమునకును ఈభృత్యవర్గమునకును నేనే సర్వస్వతంత్రురాలనైన యజమానురాలను; నేఁడు మొదలుకొని యీసుందరమందిరమునకును ఈసేవకలోకమునకును మీరే యధికారులు—ఈయుంగరముతోఁ గూడ నాపాణిగ్రహణమును జేయుఁడు" అని, తనచేతి ముద్రుటుంగరమును దీసి విభుని చేతికిచ్చెను. తనవంటి యల్పస్థితిమంతుని ధనాఢ్యురాలయిన యీ వసుమతి యంత యనుగ్రహపూర్వకముగాఁ బరిగ్రహించిన రీతిఁ జూచి, అద్భుత ప్రమోదమగ్నమానసుఁడయి మానసారుఁడు తన్నట్లు గౌరవించిన యామానవతి విషయమయిన తనకృతజ్ఞతను సంతోషమును దెలుపఁజాలక మాటలు తడఁబడఁ దనయనురాగమును కృతజ్ఞతను సూచించు మాటలేమో సగముసగము వచించి, ఉంగరమును చేతనందుకొని తాను దాని నెప్పుడు నెడఁబాయనని దృఢముగా వాగ్దానముచేసెను.

దృఢచిత్తుఁడును వసుమతియొక్క చెలికత్తెయైన చతురికయును దగ్గఱనుండి చూచుచుండఁగా, మానసారుడు వసుమతి భర్తనుగా స్వీకరించుచున్నపుడు వధూవరులనిద్దఱను నాశీర్వదించి యా దృఢచిత్తుఁడు ఆసుముహూర్తమునందే తానుగూడ వివాహముఁ జేసికొనుటకై యనుజ్ఞ

యుండదని యడిగెను. ఇప్పుడు నీవు భార్యను సంపాదించుకోఁగలుగుద వేని, నీవివాహమునుకూడ నేకకాలమునందే జరుగుట మాకుఁ బరవ సంతోషకరమ'ని మానసారుఁడు నవ్వుచుఁ బలికెను.

అంతట దృఢచిత్తుఁడు తనకు వసుమతి చెలికత్తెయైన చతురి మీఁద మనసు తగిలియున్నదనియు, తనప్రియసఖ మానసారుని వల్లభు గాఁ గైకొన్నయెడలఁ దానును నన్నుభర్తనుగానంగీకరించెదనని యూవె వాగ్దానము చేసినదనియు, చెప్పెను. ఆమాటవాస్తవమేగదాయని వస మతి చతురికనడిగెను. మీకనంగీకారము కాదేని వాస్తవమేయని చతురి మాఱుచెప్పెను. వసుమతి హృదయపూర్వకముగా నొప్పుకొన్నందున 'మావివాహ మహోత్సవమునకు మీవివాహమువలన మఱింత శోభ గలుగునుగదా' యని మానసారుఁడు మందహాసము చేసెను.

ఆకాముకీకాముకులట్లు నిరుపమానసౌఖ్యము ననుభవింపుచుండ గా, సత్యకీర్తివద్దనుండివచ్చిన సందేశహారుఁడు తెచ్చిన జాబులోని పిడు గువంటి దుర్వార్తవలన వారి యానందమునకు నడుమ భంగము గలి గెను. మానసారుఁడు జాబును చేతఁబుచ్చుకొని విప్పిచదువఁబూనునపుడ తెల్లపోయి చేతులువడఁకించుచుండఁగా ప్రాణమిత్రుఁ డెవఁడైన లోకాం తర గతుఁడయినాఁడని యాలేఖయందు వ్రాయఁబడి యున్నదేమో యని వసుమతి భయపడఁజొచ్చెను. మీమనస్సునకంత నొప్పి కలిగించిన యాజాబులోని విషయములేవియని వసుమతి ప్రశ్నచేసినపుడు, 'జీవితే శ్వరీ! ఈవఱకు మనుష్యులు కాగితముమీఁద వ్రాయఁగలిగినవానిలో నెల్ల మిక్కిలి యప్రియములుగానున్న వాక్యము లీజాబునందున్నవి. మొట్ట మొదట నీతో మాటాడినపుడు నాస్థితిగతులనెల్ల మఱుఁగువెట్టక నీతోఁ జెప్పి యున్నానుగదా? ఏమియులేనిదానికంటెను నధమమైనదొకటి నాకుగలి యున్నదనికూడ నీకప్పుడే చెప్పవలసియుండెను. అది యేదంటివేని—— 'ఋణము' అని, తాను సత్యకీర్తియొద్ద సొమ్ముబదులు పుచ్చుకొనుటయ

ఆసత్యకీర్తి తననిమిత్తము దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధునియొద్ద నప్పుచేసి గడువునాటికి సొమ్మీయ లేనియెడల నాతనిశరీరములోనిమాంస మొక సేరు బౌద్ధుఁడు కోరినచోటనుండి కోసియిచ్చునట్టుపత్రము వ్రాసి సొమ్ము తెచ్చి తనకిచ్చుటయు, గద్గదస్వరముతోఁజెప్పి జాబు క్రిందఁబడవైచెను. అప్పుడు వసుమతి యాజాబును చేతఁబుచ్చుకొని యీ ప్రకారముగాఁ జదివెను.—'ప్రియమిత్రుఁడా! నాయోడలన్నియుఁ బోయినవి; నేను బౌద్ధునకు వ్రాసియిచ్చినపత్రము గడువుమించినది; యుక్తకాలమున సొమ్మీయ లేకపోతిని గనుక, నాచావు నిశ్చయము. మరణ సమయమున నిన్నుఁజూచుట నాయభిమతము. అయినను నీ సౌఖ్యమును పూర్ణముగా ననుభవింపుము. నీకు నాయెడఁగలప్రేమ త్వరపెట్టకపోయిన యెడల, రాజాబు నిన్నిచ్చటకు వచ్చుటకు బలవంత పెట్టకపోవునుగాక!'—అని చదివి, వసుమతి 'ఓప్రాణనాయకా! క్షణమయినను మీరాలస్యము చేయక మిత్రరక్షణార్థమయి పొండి. నాప్రియవల్లభుని మూలమున తత్ప్రాణ సమానుఁడయిన మిత్రున కొక్కయాపదరాకముందే, ఆతఁడు బాకి పడియున్న ధనముకంటె నిరువదిరెట్లు సువర్ణమునయినను గొనిపోయి విడి పించుకొనిరండి. ధనమునకెంతమాత్రము నాశపడక మిమ్మీరీతిని వరించి తినో, అదేప్రకారముగామిత్రరక్షణతత్పరులయియున్న మీయభిమతము సిద్ధించుటకయి యెంతసొమ్మయిన వెనుకముందులుచూడక చూఱవిడిచె దను.' అని, మరలనాతనివంకఁదిరిగి 'సర్వస్వము మీమనసువచ్చునట్లు విని యోగింప మీకే స్వత్వమును గలిగించుటకయి,మీరు బైలుదేఱకముందే యిమ్మువివాహమగుటనాయభీష్టము'అనిపలికెను. ఆమెకోరికప్రకారమా దినముననే వారికిరువురకును వివాహకార్యము విధ్యుక్తముగా నడచెను. ఆనిమిషముననేదృఢచిత్తునకును చతురికకునుగూడ వివాహము జరిగెను. వివాహతంత్రము సమగ్రముగా నెఱవేఱిన మఱచటి నిమిషముననే, మానసారుఁడును దృఢచిత్తుఁడును బయలుదేఱి, అతిత్వరితముగా కురంగే

శ్వరమును బ్రవేశించి, అందు మిత్రుఁడు చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁబడి యున్నాఁడన్న దుర్వార్తను హృదయములు పగులునట్లుగా వినిరి. సొమ్మిచ్చుటకును మితిపెట్టినకాలము దాఁటిపోయినందున, దయాశూన్యుఁడయిన యాబాధ్ధుఁడు. మానసారుఁడు తీసికొనిపోయిన ధనమునంగీకరింపక, తనకు సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమే కావలయునని మూర్ఖముగా పట్టుపట్టెను. ఈఘోరవ్యవహారము కురంగేశ్వరపురాధీశ్వరుని యెదుట విమర్శింపఁబడుటకును యొకదినము నిర్ణయింపఁబడెను. మానసారుఁడు మిన్ను విఱిగి పయిఁబడ్డట్లు ఏమియుఁదోఁచక, మిత్రునకేమివిపత్తు వచ్చునోయని భయపడుచు, విచారణచేయ నిర్ణయింపఁబడిన దినము నెదురుచూచుచుండెను.

వసుమతి పెనిమిటి నెడఁబాయునప్పుడు, ధైర్యముచెప్పి మీరు తిరిగి వచ్చునపుడు మీ ప్రాణమిత్రుని విడిపించి తప్పక తీసికొని రావలయునుజుండీ' యని పయికిఁ జెప్పెనుగాని, లోపల మాత్రము సత్యకీర్తిగతి యేమగునోయని భయపడుచునే యుండెను. పెనిమిటిని బంపివేసి తానొక్కతెయు నొంటిగాఁగూర్చున్నప్పుడు, తానేవిధముననైనను దనహృదయేశ్వరునియొక్క ప్రాణమిత్రుని ప్రాణమును రక్షించి విడిపించుటలో ముఖ్యకారకురాలుగానుండుటకు సాధనముకలదాయని యాలోచించు చుండెను. వెనుక మానసారుని దాను పరిణయము కాఁదలఁచినప్పుడు సర్వకార్యములయందును ఆతని బుద్ధి ననుసరించియే నడుచుకొనెదనని చెప్పినను, పెనిమిటియొక్క చెలికాఁడు విపద్దశనొంది యున్న యీ సమయములోఁ దన శక్తియం దెంతమాత్రమును నవిశ్వాస ముంచక, స్వబుద్ధితోనే చక్కగా నాలోచించి తాను కురంగేశ్వరమునకుఁబోయి యచ్చట సత్యకీర్తిపక్షమున వాదించవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. వసుమతికి న్యాయసభలో న్యాయవాదిగా నున్న ప్రాజ్ఞుఁడను బంధువొకఁడు కలఁడు; ఆమె తనపతియొక్క స్నేహితుని

వ్యవహారపు స్వభావమును దెలుపుచు నాతనిపేర నొక జాబువ్రాసి, ఆవిషయమయి యాలోచన చెప్పవలెనని యడుగుటయేకాక తాను బంపిన మనుష్యుని వశమున నిచ్చి సభలో న్యాయవాదులు వేసికొను వస్త్రములు మొదలయినవానిని కూడఁ బంపుమనికోరెను. వాచాలుని యొద్దకుఁ బంపఁబడిన మనుష్యుఁడు తిరిగివచ్చునపుడు తనతోఁ గూడ పూర్వోక్తవ్యవహారములో నడిపింపవలసిన చర్యలుగురించి యాలోచన గల యుత్తరములను, న్యాయవాదివేషము వేసికొనుటకుఁ గావలసిన వస్త్రాదికమును సమస్తమును గొనివచ్చెను.

తరువాత వసుమతి తానును చతురికయుఁ బురుష వేషములు వేసికొని, న్యాయవాదులుతొడుగుకొనెడి యంగీని తానుతొడుగుకొని, చతురికను దనయొద్దనుండు లేఖకునిగా నేర్పరిచి వెంటఁ బెట్టుకొని, తత్క్షణమే ప్రయాణమయి విచారణ జరుగఁబోవు దినముననే పోయి కురంగేశ్వరమును జేరెను. కురంగేశ్వరప్రభువును మంత్రులునుగూర్చుండి యుండఁగా నిండుసభలో నా వ్యవహారముయొక్క విమర్శయారంభము కాఁగానే, వసుమతి న్యాయస్థానమునందుఁ బ్రవేశించి వాచాలుని యొద్దనుండివచ్చిన యుత్తరమునొకదానిని ప్రభువుచేతికిచ్చెను. దానిలోఁ బ్రసిద్ధుఁడయిన యాన్యాయవాది తానే సత్యకీర్తి పక్షమున వచ్చి వాదించవలసియుండెను గాని దైవికముగాఁ దనకు దేహములో రుగ్ణత గలిగినందున వచ్చుటకు వలనుపడకపోయినందునకు మన్నించి తాను బంపిన సమర్థుఁడయిన యీసమయజ్ఞుఁ డను చిన్నవానిని తనమారుగా నంగీకరించి, యాతనివాదమును వినవలయునని ప్రభువును బ్రార్థించెను. న్యాయవాది వేషము వేసికొని యా వస్త్రములతోను విలువగలతలగుడ్డతోను అచ్చముగా న్యాయవాదివలెనే కనఁబడుచున్న వసుమతియొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమునుజూచి యాశ్చర్యపడుచు, రాజు వాచాలుని ప్రార్థనమంగీకరించి సత్యకీర్తిపక్షమున వాదముచేయుట కుత్తరువిచ్చెను.

ఆపుని వ్యవహారముయొక్క ముఖ్యవిచారణ మారంభింపఁ బడినది. వసుమతి నలు వంకలు కలయఁ జూచి యొకదిక్కున కఠిన హృదయుఁడగు బౌద్ధుని మొగమును పొడగనెను; ఆప్రజాసంఘములో మానసారునికూడఁ జూచెనుగాని యాతఁడు మాఱువేషము వేసికొని యున్న యామెను బొత్తిగా నానవాలు పట్టలేక పోయెను. అతఁడు మిత్రునికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని భయపడుచు, వ్యవహార మేప్రకారముగా ముగియునోయని యుల్లము డోలాందోళనము నొంద సత్యకీర్తి ప్రక్కనే నిలువఁబడియుండెను.

వసుమతి తాను నిర్వహింపసాహసించిన యీదుష్కరకార్యము యొక్కప్రాముఖ్యమునువిచారించి దానబలయయ్యును ప్రబలధైర్యమును బూని, దార్ఢ్యముతో నీప్రకారముగా కార్య నిర్వహణమునకుఁ బూనుకొనెను:—ఆమె ప్రప్రథమమున దుష్టబుద్ధిని సేర్కొని, పత్రములోని యొడంబడిక ప్రకారము సత్యకీర్తి యొక్క దేహమునుండి యొక్క సేరు మాంసమును బుచ్చుకొనుటకు కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమును బట్టి యాతనికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట నొప్పుకొని, దుష్టబుద్ధియొక్క రాతిగుండె యొక్కటితప్ప నెటువంటి కఠిన హృదయమునను కరఁగునట్టుగా మృదు మధుర వాక్యములతో దయాగుణము యొక్క మహిమను వర్ణించి, తాపము నొందిన భూమిని జల్లపఱుచుట కయి పయినుండి పడెడువర్షధారలవలెనే దయయు భగవదనుగ్రహము వలన మనకు లభించినదనియు, దానికి దాతను ప్రతిగ్రహీతను గూడ కృతార్థులనుజేయు శక్తి కలదనియు, దానిని గలిగి యుండుట దైవ లక్షణముగాన రాజాధిరాజులు సహితము దయనే తమరాజ్యపీఠముల కంటెను గొప్పదానినిగాఁ బరిగణింతురనియు, ఈభూరాజ్యపరిపాలనమునే న్యాయముయొక్క కాఠిన్యము దయారసముచేత మార్దవ పఱచఁబడిన కొలఁదిని అది దైవపరిపాలనముయొక్క సామీప్యమును బొందుచుండు

ననియు, చెప్పి, మన మందఱమును దయఁ జూడుమని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదముకాన ఆప్రార్థననుబట్టియే మనముసహిత మితరులయెడ దయగలిగి యుండవలెనను నీతిని నేర్చుకోవలసినదన్న మాటను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొమ్మని దుష్టబుద్ధికి బోధించెను. పత్రములోని నిబంధనప్రకారము జరగింపవలసినదన్నమాట తప్ప మఱియొక్కమాట యా బొద్ధుని నోటి నుండి రాకుండెను. 'పత్రమున వ్రాసియిచ్చినప్రకార మాతఁడిప్పుడు ధనము నియ్య లేఁడా ?' యని వసుమతి ప్రశ్న వేసెను. తత్క్షణమే మానసారుఁడు బదులుపుచ్చుకొన్న మూఁడువేలరూపాయలను మాత్రమేకాక బొద్ధుఁడు కోరినయెడల నెన్నిరెట్లధనమునైనను దానిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడని చెప్పెను. కాని దుష్టబుద్ధి తనకు సొమ్మక్కఱ లేదనియు, పత్రములో వ్రాసిన ప్రకారముగా సత్యకీర్తి యొక్క దేహము నుండి మాంసమునే యిప్పింప వలయుననియు పట్టుతోఁ బలికెను. అప్పుడు మానసారుఁడు బాలుఁడయిన యా న్యాయవాదినిజూచి సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణమును గాపాడుటకయి కొంచెము ధర్మశాస్త్రము మార్పించుటకయి ప్రయత్నము చేయుమని వేడుకొనెను. ఒక్కసారి స్థాపింపఁబడిన ధర్మశాస్త్రము లెప్పుడును మార్పఁబడఁగూడదని వసుమతి గాంభీర్యముతోఁ బలికెను. న్యాయశాస్త్రమును మార్పఁ గూడదని వసుమతి చెప్పుటవిని, ఆన్యాయవాది తనపక్షముగామాటాడు చున్నాఁడనుకొని "ధర్మదేవతయే వచ్చి వ్యవహారమును దీర్చుచున్నది ! ఓన్యాయవాదీ ! నిన్ను నే నెంతని గౌరవింతును ! ఏండ్లచే నీవెంతయుఁ జిన్నవాఁడవే నైనను బుద్ధిచేత నెంత పెద్దవాఁడవైయున్నావు !" అని దుష్టబుద్ధి సంతోషింప సాగెను.

అప్పుడు వసుమతి పత్రమును దన్నుఁజూడనిమ్మని దుష్టబుద్ధినడిగి పుచ్చుకొని, మొదటి నుండియుఁ గడపటికును జదివిన తరువాత, "ఈ పత్రములోఁబెట్టిన గడువు మించినది. దీనినిబట్టి యీ బొద్ధునకు సత్యకీర్తియొక్క వక్షస్థలమునుండి నేరు మాంసమునుగోసి పుచ్చుకొనుటకు

న్యాయశాస్త్ర ప్రకారముగా నధికారముగలదు." అనిపలికి, దుష్టబుద్ధి వంక మరలి "దయచేసి సొమ్ముపుచ్చుకొని, పత్రమును చింపి వేయుటకు నాకు సెలవిమ్ము" అని యడిగెను. క్రూరకర్ముఁడయిన యా దుష్టబుద్ధి కామాటలవలన వీసమంతయు దయపుట్టినదికాదు. వాఁడు మోమోటమి లేకుండ "ఇఁక బ్రతికియున్నవారి జిహ్వాయేదియు నామనోనిశ్చయమును మార్పఁజాలదని, ఆత్మసాక్షిగా ప్రమాణము చేసెద" నని తెలియఁ జెప్పెను. అంతట వసుమతి సత్యకీర్తినిజూచి "ఇఁకఁ జేయవలసినకార్యము లేదు; నీఱొమ్మును కత్తిగొప్పగించుటకు సిద్ధముగా నుండవలె" ననిపలికి, దుష్టబుద్ధి సేరుమాంసమునుకోసికోవలెనని యత్యాతురతతోఁ దనకత్తిని నూరుచుండఁగా మరల సత్యకీర్తిని 'నీవు చెప్పవలసినదేమయిననున్నదా' యని యడిగెను. సత్యకీర్తి నిస్పృహతో మెల్లఁగా "నే నీవఱకే మనసులోఁ జావు నిశ్చయముచేసికొని యున్నానుగాన, వేఱుగఁ జెప్ప వలసినదేమియు లేద" ని తెలిపి, మానసారునివంకఁదిరిగి "నీహస్త మొక పర్యాయము నాచేతి కిమ్ము. నీకు సమస్త శుభములుఁ గలుగును గాక! నీనిమిత్తమయి నే నీయాపదను బొందుచున్నానని లేశమయినను జింత పడఁబోకు. ఉత్తమురాలయిన నీభార్యకు నన్నువిన్నపముచేసి, నీయెడల నాకెట్టిస్నేహమున్నదో యామెకుఁదెలుపుము" అనిచెప్పెను. ఆమాటల కతిదుఃఖముతో "సత్యకీర్తీ! నేనువివాహముచేసికొన్నభార్య నిశ్చయముగా నాకుఁ బ్రాణతుల్యురాలగును; కాని నాప్రాణమును, భార్యయు, ఈ ప్రపంచమంతయుఁగూడ నీ ప్రాణముకంటె నా కెక్కువవి కావు; నిన్ను విడిపించుటకయి వానినన్నిటిని నిక్కడ నీఘోర రాక్షసునకు బలి పెట్ట వలసినను పెట్టుదును" అని మాఱుచెప్పెను.

ఆవాక్యములను దగ్గఱనుండివినుచున్న దయార్ద్రహృదయురాలైన యావసుమతి, సత్యకీర్తియంతటి యకృత్రిమానురాగముగల మిత్రుని తొడఁగల ప్రేమాతిశయమును దెలుపుటకయి తనపెనిమిటి యటువంటి

మాటల నుపయోగించినందునకు మనసులో నెంతమాత్రమును వేఱువిధ ముగా భావింపక, చిఱునవ్వునవ్వుచు మానసారుఁడా! నీభార్యయే యిచటనుండెనేని, నీవిప్పుడు చేసినప్రతిజ్ఞ ననుమోదించి యూరకుండక పోవునుజుమీ'' యనెను. తనమిత్రుఁడు చేసినదానినెల్లను దానును జేయఁగోరుచుండు దృఢచిత్తుఁడు, మానసారునివలెనే తానును జెప్పఁ దలఁచుకొని, లేఖకుని వేషము వేసికొని వసుమతి ప్రక్కనుగూరుచుండి వ్రాయుచున్న చతురిక వినుచుండఁగా "నాభార్యయందును నాకత్యంత ప్రేమగలదు; పశుప్రాయుఁడైన యీబౌద్ధుని దుర్బుద్ధిని మరల్చుటకై యిస్వర్గలోకములోనున్న యేదేవతనైనను నామెవెళ్ళి వేఁడుకోఁగలిగెనేని, ఆమెను బుణ్యలోకమునకైనఁ బంపుదు'' నని పలికెను. 'ఈమాటను నీ వామెమొగము వెనుక ననుచున్నావుగనుక సరిపోయినది గాని, లేక పోయినయెడల నీకును నీభార్యకును నెంతకలహముజరుగునో' యని చతురిక నవ్వుచుఁ బలికెను. ఇంతలో దుష్టబుద్ధి 'మనము కాలము వ్యర్థ పుచ్చుచున్నాము; నాయందనుగ్రహించి వేగిరము తీర్పుచెప్పుఁడు' అని యత్యాతురముగాఁ గేకవేసెను. అప్పుడు న్యాయసభలో నున్నవారంద అును నేమి జరగఁబోవునోయని విచారించుచు నిశ్శబ్దముగానుండిరి; ఆసమయమున నచ్చట నున్నవారిలో సత్యకీర్తి విషయమయి ఖేద పడనివా రొక్కరును లేరు.

అప్పుడు వసుమతి 'మాంసమునుతూచుకొనుటకు త్రాసుసిద్ధముగా నున్నదా?' యని యాబౌద్ధునినడిగి, 'దుష్టబుద్ధీ! నెత్తురువరదలుకట్టి సత్యకీర్తి మరణముపొందకుండ నీవువైద్యునొకని దగ్గఱనుంచుకోవలెనుజుమీ' యనిచెప్పెను. దుష్టబుద్ధి చేసినప్రయత్నమంతయు సత్యకీర్తి చావవలె ననియే గనుక, 'పత్రములో ఆసంగతి వ్రాయఁబడియుండలేద'ని బౌద్ధుఁడు పలికెను. 'అవును. ఆప్రకారముగా పత్రములో వ్రాయఁబడి యుండలేదు. అయిననేమి? అంతమాత్రము ధర్మార్థముగాఁ జేయుట నీకుమంచిదికాదా?

అని వసుమతి మాటుపలికెను. అందుమీఁద 'ఆప్రకారముపత్రములో లేదు; నాకు కనఁబడలేదు' అను మాటతప్ప, బౌద్ధుఁడు మఱియొక మాటనుపలుకఁ గలిగినవాఁడుకాఁడు. అంతయుచూచి వసుమతి 'సత్యకీర్తి దేహములోని సేరుమాంసము నీది. రాజశాసనమందును నొప్పుచున్నది; సభవారును నంగీకరింతురు. ఆమాంసమును నీవాతని ఱొమ్ము దగ్గఱ నుండియే కోసికోవచ్చును. ధర్మశాస్త్రమందున నంగీకరించుచున్నది; సభవారు నొప్పుకొందురు.' అని చెప్పెను. అందుమీఁద సంతోషించి దుష్టబుద్ధి 'ఓ న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి. ధర్మదేవతయే యీరూపమునవచ్చి తగవు దీర్చుచున్నది!' అని, తన పెద్ద కత్తినినూఱి పదునుపెట్టుచు, అత్యాతురతతో సత్యకీర్తి మొగముమీఁదఁ దృష్టిపఱపి 'రా; సిద్ధముగానుండు' అని పిలిచెను.

అట్లనుచుండఁగా వసుమతి 'బౌద్ధుఁడా! కొంచెముతాళు; మఱియొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈపత్రముప్రకారముగా నీకొక్క నెత్తురుబొట్టునకైనను నధికారము లేదు; సేరుమాంసమని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆసేరుమాంసమును నీవు కోసికొనునప్పుడు రక్తబిందువొక్కటియైనను క్రిందఁబడినపక్షమున, రాజశాసనమునుబట్టి నీచరస్థిరరూపములైన ద్రవ్యము సర్వమును కురంగేశ్వరప్రభుత్వమువారికిఁ బోవును' అని చెప్పెను. నెత్తురురాకుండ సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమును గోసికొనుట మిక్కిలి యసాధ్యము గనుక, పత్రములో వ్రాయఁబడినది మాంసమేకాని నెత్తురుకాదని బుద్ధిమంతురాలయిన వసుమతిచేసిన యర్థమువలన సత్యకీర్తికి ప్రాణరక్షణము కలిగెను. సర్వజన సంతోషజనకముగా నటువంటి యుపాయము నాలోచించిన పిన్నవయసుగల యీన్యాయవాదియొక్క బుద్ధికౌశలము నెల్లవారును మెచ్చుకొని యద్భుతపడసాగిరి; సభామందిరముయొక్క యన్ని దిక్కులనుండియు నొక్కసారిగా నభివందనవచనములు బయలు వెడలి

మిన్నుముట్టెను; తోడనే దృఢచిత్తుఁడు లేచి నిమిషముక్రిందట దుష్టబుద్ధి పలికిన మాటలతోనే 'న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి. బౌద్ధుఁడా! చూడు. ధర్మదేవతయే యీరూపమున వచ్చి తగవు తీర్చుచున్నది.' అని కేక వేసెను.

దుష్టబుద్ధి తనదుర్వ్యవసాయము విఫలమైనదిగదాయని తెలిసికొని నిస్పృహత్వము సూచించు చూపుతో 'సొమ్ము పుచ్చుకొనెద'నని చెప్పెను. తలఁవని తలంపుగా సత్యకీర్తికి రక్షణము కలిగినందున కపరిమితానందము నొంది 'యిదిగో సొమ్మ'ని మానసారుఁ డొక్క కేక వేసెను. కాని వసుమతి యాతని నివారించి, 'తొందరపడవలసిన పని లేదు. శాంతించు. ఈబౌద్ధుఁడు మాంసమును పుచ్చుకొనవలసినవాఁడే కాని మఱియొకటి పుచ్చుకొనవలసినవాఁడు కాఁడు—ఓదుష్టబుద్ధీ మాంసము కోసికొనుటకు నీవు నీప్రయత్నములోనుండు. కాని రక్తబిందు వొక్కటియైనను పడకుండ జాగ్రత్తగానుండవలెను. నీవు మాంసము కంటె చిన్నమెత్తయినను తక్కువకాని యెక్కువకాని కోయఁగూడదు. వడ్లగింజయెత్తు తక్కువకాని యెక్కువకాని యున్నను, వెండ్రుకవాసి త్రాసు మొగ్గినను, కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమునుబట్టి నీసొత్తంతయు దొరతనమువారి పాలగుటయేకాక నీవు మరణదండనమును సహితము పొందవలసివచ్చును. అని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధి యామాటలు వినిపించుకొనక 'నాసొమ్మిచ్చివేసి, నన్నుఁ బంపుఁడు' అని యడిగెను. 'ఇదిగో సొమ్ము నాదగ్గఱ సిద్ధముగానే యున్నద'ని మానసారుఁడు సొమ్మియ్యఁబోయెను.

దుష్టబుద్ధి సొమ్మును బుచ్చుకొనఁబోవుచుండఁగా వసుమతి మరల వారించి, 'ఓయీ! బౌద్ధుఁడా! ఆగుము. ఇప్పుడు నీజుట్టు నాచేతిలోనున్నది. కురంగేశ్వర ధర్మశాస్త్రమునుబట్టి తత్పురనివాసి నొకని నిష్కారణముగాఁ బ్రాణముగొనఁ బ్రయత్నము చేసినందునకయి నీ యావద్ధనమును ప్రభుత్వమువారికిఁ జేరుటయేకాక నీప్రాణదానము చేయుట సహితము

రాజుగారి యనుగ్రహముమీఁద నిలిచియుండును. కాఁబట్టి యిప్పుడా రాజుగారి పాదములమీఁదఁబడి క్షమింపఁబ్రార్థింపుము' అని చెప్పెను. అతఁడు దానికేమియు బ్రత్యుత్తరము చెప్పకమునుపే ప్రభువంమకొని 'హిందువునకును బౌద్ధునకునుగల తారతమ్యము నీకుఁ దెలియుటకయి, మమ్ము నీవు క్షమింపుఁడని వేఁడకమునుపే నీకుఁ బ్రాణదానము చేసి నారము. నీధనములో సగము సత్యకీర్తికిని, తక్కినసగమును మాత్రము దివాణమునకును పోవును' అని దుష్టబుద్ధిపంకఁజూచి పలికెను. అంతట నుదారుఁడైన యాసత్యకీర్తి లేచి 'యిప్పుడు దుష్టబుద్ధి తనమరణానంతరము తనకున్న ధనమును కూఁతునకును నల్లునకును నిచ్చెదనని వ్రాసియిచ్చెనేని, నాభాగమును దుష్టబుద్ధికి వదిలివేసెద' నని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధికొక్కతెయే కూఁతురుండెను. ఆకూఁతురు తండ్రి సమ్మతి లేకయే సత్యకీర్తికి మిత్రుఁడైన సుబుద్ధియనువానిని వివాహముచేసి కొనెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధికిఁ గోపమువచ్చి తన మరణానంతరము కూఁతునకును నల్లునకును దనసొత్తు చెందకుండ మఱియొకరికి వ్రాసి యిచ్చుటకయినిశ్చయించుకొని యుండెను. తాను పగ సాధించవలెనని చేసినప్రయత్నము వ్యర్థమగుటయుఁ దనసొత్తుకూడఁ బోవ సిద్ధముగా నుండుటయుఁజూచి, యాబౌద్ధుఁడు సత్యకీర్తి చెప్పినదాని కొప్పుకొని 'నేనిప్పుడు మనస్స్థిమితములేక యున్నాను. కాఁబట్టినన్నింటికిఁ బోనిండి. పత్రమును వెనుకనుండి పంపుఁడు; నాసొత్తులో సగము నామరణానంతరము నాకూఁతునకుఁ జెందునట్టువ్రాసి చేవ్రాలు చేసెదను' అని చెప్పెను. అట్లయిన నీవింటికిఁబోయి చేవ్రాలుచేసి పంపుము; నీవు చేసిన దుర్మార్గమునకు నీవునిజముగాఁ బశ్చాత్తాపపడి హిందువవుగా మాఱుదువేని, నీవు దివాణమునకు దండుగగా నియ్యవలసిన సగము ధనమునుకూడ దొరతనమువారు మన్నించి నీకే విడిచిపెట్టెదరు' అని రాజు సెలవిచ్చెను.

అంతట రాజు సత్యకీర్తిని విడిచిపెట్టి సభ చాలించునప్పుడు, చిఱుతప్రాయముగల యాన్యాయవాదియొక్క బుద్ధిని నేర్పును మిక్కిలి శ్లాఘించి, ఆతనిని తనయింటికి విందునకు రమ్మని పిలిచెను. వసుమతి తన పెనిమిటికంటె ముందుగా నీలపల్లె వెళ్ళి చేరనుద్దేశించుకొన్నది గనుక, 'దేవరవారికి నాయెడఁ గలిగిన యనుగ్రహమునకయి యనేకాభివందనము లొనర్చుచున్నాను; నాకు నిమిషములమీఁద వెళ్ళవలసిన పని యున్నదిగాన నామనవి చిత్తగించి నన్నీసారికి విడిచిపెట్టవలయు'నని రాజును ప్రార్థించెను. రాజును 'మీపంక్తిభోజనము దొరకదందునకు నాకు మహావిచారముగా నున్న'దని పలికి, సత్యకీర్తివైపునకుఁ దిరిగి 'ఓయీ! ఈ గృహస్థునకు నీవు గొప్ప బహుమానమిమ్ము; నామనసులో నీవెంత యిచ్చినను నీతని ఋణము తీర్చుకోలేవని తోఁచుచున్నది' అని పలికెను.

అప్పుడు రాజును సభికులును కొలువువిడిచి వెళ్ళిరి; తరువాత మానసారుఁడు వసుమతిని జూచి 'ఓమహాత్మా! నేనును నామిత్రుడైన సత్యకీర్తియు నీబుద్ధిసంపదవలన నేఁడు విపత్సముద్రమునుండి తప్పించుకొని యావలఁ బడఁగలిగినారము. మేమీబొద్దునకు బాకియున్నమూఁడువేల రూపాయలను నాయందనుగ్రహించి మీరంగీకరింతురని వేఁడుకొనుచున్నాను' అని చెప్పెను. 'మీరు చేసిన యుపకారమునకును పడిన కష్టమునకును మీకెంత యిచ్చినను, మీ ఋణము లేశమైనను తీఱదు' అని సత్యకీర్తి పలికెను.

వారెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను వసుమతి వారివలనఁ గాసైనను గ్రహింప నొప్పుకొనలేదు; కాని, 'మావలన నేమియు గైకొనకపోవుట మాయెడఁగల వాత్సల్యమునకు లోపము కలిగించుట'యని వారిరువురును బహువిధములఁ బ్రార్థించి నిర్బంధపెట్టినందున, వారిమాటను తీసివేయ

లేక తనకు మానసారుని చేతియుంగరము నిమ్మని యడిగెను. అది వసుమతి పాణిగ్రహణసమయమున వరునకిచ్చినయుంగరము. ముఖ్యముగా వసుమతి యాయుంగరమునే తనకిమ్మని కోరుటకుఁ గల కారణము, ఉంగరము తన చేతఁజిక్కినమీఁదట మానసారునిఁ గలిసికొన్నతోడనే నవ్వులాటలకై యేదో యొక వినోదమును జరపవలెననికాని మఱియొకందునకుకాదు. ఆయుంగరము మానసారునిచేత నుండఁగాఁ జూచినప్పుడు వసుమతి 'ఈయుంగరమునిచ్చెదవేని, మీమీఁది ప్రేమచేత నంగీకరించెదను గాని మఱియేమియుఁ గైకొన' నని చెప్పెను. తానెప్పుడు నెడఁబాయఁ గూడని యాయొక్కవస్తువునే న్యాయవాదియడిగినందునకు మనసులో నెంతయు వ్యాకులపడి, తొట్రుపాటుతో అది తనభార్య యిచ్చిన బహుమతి యగుటచేతను తనజీవితకాలములో నెప్పుడును దాని నెడఁబాయనని ప్రమాణము చేసియుండుటచేతను ఆయుంగరమును మాత్రమియ్యఁజాలననియు దానికంటె మిక్కిలి వెలగల మఱియొక యుంగరము నిచ్చెదననియుఁ జెప్పెను. అందుమీఁద వసుమతి కోపమువచ్చినట్టభినయించుచు మొగము ముడుచుకొని 'బిచ్చగాఁ డడిగినప్పుడు చెప్పవలసిన ప్రత్యుత్తరమును జెప్పినావ'ని కొలువు వెడలిపోయెను. 'మిత్రుఁడా! నామీఁది ప్రేమయును నావిషయమున యాతఁడు చేసిన మేలును నీభార్య కోపముతో సమానమైనవని యెంచుకొని నామాటవిని యుంగరము నాతనికిచ్చివేయు'మని సత్యకీర్తి మానసారునితోఁ జెప్పెను. మానసారుఁడు తానంతకృతఘ్నుఁడుగాఁ గనఁబడినందున కెంతయు సిగ్గుపడి, మాఱుమాటాడక వెంటనే యుంగరమును దృఢచిత్తునిచేతికిచ్చి వసుమతి యొద్దకుఁ బంపెను; అప్పుడు లేఖకునివలె నటించుచున్న చతురిక తాను గూడ వివాహసమయమునఁ బెనిమిటి కొకయుంగరము నిచ్చినదియోకాన దానిని తనకిమ్మని దృఢచిత్తునినడిగెను. ఔదార్యమునందుఁ దనమిత్రుని కంటెఁ దాను దక్కువవాఁ డలిపించుకొనుట కిష్టములేనివాఁడగు యతఁ

డడిగినతోడనే యుంగరము నిచ్చివేసెను. అతఁడు వెళ్ళినతోడనే యా సుందరులు తమలోఁదాము నవ్వుకొని, తామింటికి వెళ్ళినతరువాత నుంగరముల పోఁగొట్టుకొన్నందుకు నాథులమీఁద నేమియారోపింత మాయని యాలోచించి, మఱియొక స్త్రీ కెవ్వతెకో మోహముచేత నిచ్చివేసితిరని నెపపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఒక ఘనకార్యమును నిర్వహించినప్పుడు మనసులో నొకవిధమైన యానందము పుట్టునుగాన, వసుమతి తనయూరికిఁ బోవునప్పుడు మిక్కిలి యుత్సాహము కలదియై యుండెను, అందుచేత నామెకుఁ బ్రతివస్తువును సంతోషజనకముగా నుండెను. ఆమెకంటికిఁ జంద్రుఁ డెప్పుడును అంత కాంతితోఁ బ్రకాశించినట్టుకనఁబడలేదు. ఆమనోహరమైనచంద్రబింబము మేఘములలో మఱుఁగుపడియున్నప్పుడు, తనగృహమునుండికనఁబడుచున్న దీపము మిక్కిలి రమణీయముగా నుండుటచూచి, చతురికవంకఁ దిరిగి 'మనగృహమున వెలుఁగుచున్న యాదీపముయొక్క కాంతినిజూచినావా? ఆచిన్న దీపముయొక్క వెలుతు రెంతదూరము వ్యాపించుచున్నది! అజ్ఞానాంధకార బంధురమైయున్న యీలోకములో నీలాఘనునే సత్కార్యము బ్రకాశించును' అనిచెప్పి, యింతలో నొకసంగీతము విన రాఁగా 'ఈగానముపగటిపూటకంటె మిక్కిలిమధురముగానున్నదిసుమీ' యని పలికెను. ఈప్రకారము సరససల్లాపములు చేయుచు వసుమతియు చతురికయు గృహమునఁబ్రవేశించి, పురుషవేషములుదీసివేసితమమెప్పటి స్త్రీవేషములను ధరించుకొని, తమ పతులయొక్క రాకకు ప్రతీక్షించు చుండిరి. వారును సత్యకీర్తిని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి శీఘ్రముగానే యిల్లు చొచ్చిరి. దూనసారుఁడు తనప్రియమిత్రుని వసుమతికిఁజూపినందున,ఆమె కుశలప్రశ్నముచేసి యథోచితసత్కారములతో నాదరించుచుండెను. ఇంతలో గదిలోనొకమూలను చతురికయు భర్తయు జగడమాడుచున్న ధ్వని విన వచ్చెను. 'అప్పుడేకలహమా? కారణమేమి?' యని వసుమతి యడిగెను.

"పయిని 'నన్నెప్పుడును విడవఁబోకు' మని వ్రాసియున్న యొక చిన్న యుంగరమునకై యీపోట్లాటయంతయు సంభవమైన" దనిదృఢచిత్తుఁడు చెప్పెను. 'ఆయుంగరముమీఁద వ్రాసియున్న యక్షరములతోను దాని వెలతోను బ్రయోజనమేమి? నేనాయుంగరమును నీకిచ్చినప్పుడు దానిని ప్రాణముతోఁగాని విడఁబాయనని బాసచేసినావు. ఇప్పుడు నీవెవ్వనికో యొక్క న్యాయవాదికింది లేఖకున కిచ్చినానని చెప్పుచున్నావు. నాకుఁ దెలియును. నీవెవ్వతెకో యొక స్త్రీకిచ్చినావు' అని చతురిక పలికెను. 'నీతోడు! నేనొక చిన్నవానికే యిచ్చినాను, అతఁడు నీయంతపొడుగున నీవలెనేయున్నాఁడు, తనప్రౌఢవాదముచేత సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణములను గాపాడిన న్యాయవాదియొద్ద నతఁడు లేఖకుఁడు. ఆతఁడు తాను పడిన కష్టమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నుంగరమునిమ్మని యడిగినందున, నాఱి హ్వాతో లేదనలేకపోయినాను' అని దృఢచిత్తుఁడు మాఱుచెప్పెను. 'దృఢచిత్తుఁడా! నీభార్య మొట్టమొదటఁ బ్రియపూర్వకముగానిచ్చినబహుమాన వస్తువునే యిట్లు చేయుటచేఁ దప్పిదమంతయు నీయందే యున్నది. నాప్రియవల్లభుఁడైన మానసారునకు నేనొకయుంగరము నిచ్చినాను, ప్రపంచము మునిఁగిపోయినను దానినాతఁడు మఱియొకరికిచ్చునా?' యని వసుమతి యేమియు నెఱుఁగనిదానివలెఁబలికెను. దృఢచిత్తుఁడు తన తప్పిదమునకు క్షమార్పణగానుండునని యెంచుకొని 'ముందుగానే మానసారుఁడు తనయుంగరము నా న్యాయవాదికిచ్చివేసినాఁడు ఈ వ్యవహారములో నాతనికడనుండి కష్టపడి వ్రాసినచిన్నవానికి నేనుంగరమును దరువాతనే యిచ్చినాను' అని నిజము చెప్పివేసెను

ఆమాటలువిని వసుమతిమిక్కిలికోపముగలదానివలె నభినయించి, ఉంగరము నన్యుల కిచ్చివేసినందునకు మానసారుని నిష్ఠురములాడుటయే కాక యుంగరముపోయినజాడను చతురిక దెలుపుచున్నదిగానఁ దనదియు నొక స్త్రీవశమునకే యున్నదనిపలికెను. తనప్రియభామిని కంఠకోపము

తెప్పించినందునకుఁ జింతాక్రాంతుఁడయి మానసారుఁడు 'నాతోడు! నేనాయుంగరము నేస్త్రీకిని నియ్యలేదు మూఁడువేల రూపాయల నియ్యఁబోయినను పుచ్చుకొనక యుంగరము నడిగిన ధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁడైన యాన్యాయవాదికే యిచ్చినాను. మొట్టమొదట నేనాయుంగరము నియ్యకున్నప్పుడాతఁడు మొగమింతచేసికొని చిఱచిఱలాడుచు లేచి పోయినాఁడు. ప్రాణనాయికా! నేనేమిచేయుదును? నేనప్పుడంతటికిని కృతఘ్నుఁడనుగా కనఁబడినందునకు సిగ్గుపడి, అతని వెనుక నుంగరమును బంపివేసితిని. ఈ యపరాధమును మన్నింపుము. నీవేయక్కడ నున్న పక్షమున, నన్నాయుంగరమును న్యాయవాదికిచ్చివేయుమని వేఁడుకొందువని తలఁచెదను' అని యత్యాతురుఁడయి పలికెను.

'అయ్యో! ఈకలహములకెల్లను గారణమునేనేకదా' యని సత్య కీర్తి చింత నొందసాగెను. అట్లయినను మీయెడ మాకెంతమాత్రమును గోపములేదు, మీరీవిషయమున లేశమును జింతింపవలదు' అని వసుమతి యాతనినూఱార్చెను. 'మానసారునినిమిత్తము నేనొకసారినాశరీరము నిచ్చివేసినాను, నీపెనిమిటి యెవ్వరికుంగరమునిచ్చెనో యాతఁడు చేసిన సాయమువలననే మరలజీవములతో నుండఁగలిగితినికాని, లేనియెడల నేనీ పాటి మృతుఁడనయి యుండవలసినవాఁడను. నీభర్తయిఁకముందెప్పుడును నీకిచ్చినబాసతప్పకుండ నాశరీరమును పూటపెట్టెదను' అని సత్యకీర్తి నమ్మకముచేసెను. 'అతనికినీవు పూటపడుదువేని, ఈయుంగరము నాతని కిచ్చి పూర్వపుదానికంటె దీనిని బదిలముగా నుంచుకొనునట్లు చేయుము' అని వసుమతి యుంగరము చేతికిచ్చెను.

మానసారుఁడాయుంగరమును జూచినప్పుడు, అదిముందు దానా న్యాయవాదికిచ్చినదే యయినందున నివ్వెఱఁబొందియుండెను. అప్పుడు తానే న్యాయవాదియగుటయుఁ జతురిక తనయొద్ద లేఖకుఁడగుటయు

వసుమతిచెప్పెను. తనభార్యయొక్క బుద్ధిసాహసములవలననే సత్యకీర్తి యొక్కప్రాణములు కాపాడఁబడెనని తెలిసికొన్నప్పుడు, మానసారుఁ డద్భుతప్రమోదమగ్నమానసుఁ డయ్యెను.

వసుమతి సత్యకీర్తిని మరల నాదరించి, దైవికముగాఁ దన చేతఁ జిక్కిన యాతని జాబులను జేతికిచ్చెను, ఆజాబులను విప్పిచూచునప్పటికి, ఇంతవఱకును బోయినవనుకొనుచున్న సత్యకీర్తియొక్క యోడలు సుఖముగావచ్చి రేవుచేరెనన్నశుభవార్త వానియందుఁగనఁబడెను. మొదట వ్యసనకరముగా నున్నవన్నియు గడపట సంతోషకరముగా ముగిసినందున నెల్లవారునుబరమానంద భరితులైరి. అప్పుడు భార్యలను భర్తలానవాలు పట్టలేకపోయినందునకును, ఉంగరము విషయమై వారు పన్నిన పన్నుగడకును, ఒండొరులమొగములనుజూచినవ్వుకొనిరి. అంతట దృఢచిత్తుఁడు తాను బ్రతికియున్నంత కాలము 'చతురిక యొక్క యుంగరమును గాపాడుటయందుఁ బుచ్చుకొనునంతశ్రద్ధను మఱియొక విషయమునందుఁ బుచ్చుకోన'ని చెప్పి యందఱను నవ్వించెను.

సంపూర్ణము.

శ్రీరామముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము.—1949.

5 రసికజనమనోరంజనము

6 శుద్ధాంధ్రభారతసంగ్రహము

7 అభాగ్యోపాఖ్యానము

8 పద్యకవిలాసము

9 జాన్ గిల్పిన్

10 నీతిదీపిక

స్త్రీల కుపయోగించు కథలు

అయిదవ సంపుటము

1 సత్యవతిచరిత్ర

2 చంద్రమతిచరిత్ర

3 సత్యసంజీవిని

4 చమత్కారరత్నావళి

5 సతీమణివిజయము

6 సుమిత్రచరిత్రము

7 రఘునేవరాజీయము

8 కురంగేశ్వరపుత్రకచరిత్రము

9 కళావతిపరిణయము

10 మ్యాలిని సాధు చేయుట

11 చిత్రకేతుచరిత్రము

12 దానకేవటీవిలాపము

13 వైదర్భీవిలాసము

14 భానుమతీకల్యాణము

15 సర్వజనమనోభిలాపము

16 ధర్మోపాఖ్యానము

17 సుసౌగర్వ్యవిలాసము

18 మద్రి భాకరము

19 మానశోధకము

స్త్రీల కుపయోగించు పుస్తకములు

ఆఱవసంపుటము

1 శ్రీవిక్టోరియామహారాజ్ఞిచరిత్రము

2 సతీహితబోధిని

3 పత్నీహితసూచని

4 స్త్రీనీతిదీపిక

5 సత్యద్రౌపదీసంవాదము

మాతృపూజ పితృపూజ

6 నీతికథామంజరి

ప్రథమభాగము

7 డిటో ద్వితీయభాగము

8 దేహారోగ్యధర్మబోధిని

ఉపన్యాసములు

ఏడవసంపుటము

1 జన్మాంతరము

2 అతిబాల్యవివాహము

3 విగ్రహారాధనము

4 ఈశ్వరదత్తపుస్తకములు

5 ఈశ్వరోపాసనము

6 ప్రార్థన

7 మానుషధర్మము

8 విద్యార్థుల ధర్మములు

9 మనుష్యజీవితములయొక్క పరమార్థము

10 వైరాగ్యము

11 విద్యార్థురాండ్ర యొక్క కృత్యములు

12 స్వర్గము

13 హిందూమతములు

14 స్వయంకృషి.
15 సకాయకష్టకర్మలు
16 వేశ్యకాంతల యుపన్యాసములు
17 ఐకమత్యము
18 దానములు
19 స్త్రీపునర్వివాహచరిత్రము
20 స్త్రీపునర్వివాహవిషయకోప
న్యాసము
21 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక
ప్రథమవిజ్ఞాపనము
22 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక
ద్వితీయవిజ్ఞాపనము
23 స్త్రీపునర్వివాహశాస్త్ర
సంగ్రహము
24 స్త్రీపునర్వివాహభూతవర్త
మానస్థితులు

ఉపన్యాసములు-జీవచరిత్రలు
ఎనిమిదవ సంపుటము

1 దేశీయమహాసభ,
దానియుద్దేశము
2 శంకరాచార్యులు
3 బసవరాజు గవ్వరాజుగారి జీవచరిత్రం
4 జీసస్ చరిత్రము
5 స్వదేశసంస్థాన చరిత్రాదులు
6 విగ్రహతంత్రవిమర్శనము
7 ఉపన్యాసమంజరి
8 వివేకవర్ధని మొదటిభాగము
9 " రెండవభాగము
10 " మూడవభాగము

సాహిత్యగ్రంథములు
తొమ్మిదవ సంపుటము

1 సంగ్రహవ్యాకరణము
2 కావ్యసంగ్రహము
3 అలంకారసంగ్రహము
4 నీతిచంద్రిక-విగ్రహము
5 నీతిచంద్రిక-సంధి
6 తర్క-సంగ్రహము
7 సత్యవాదిని
8 ఉత్తమస్త్రీచరిత్రములు

పూర్వాంధ్రకవులు
పదియవ సంపుటము

ఆధునికాంధ్రకవులు
పదకొండవ సంపుటము

స్వీయచరిత్ర

పుస్తకములు వలయువారు:-

కార్యదర్శి, హితకారిణీ సమాజము, రాజమహేంద్రవరము.

అనిత్రవాసీన బడయుగలరు.